

مسئولان قتل عام

از کتاب "شواهد و مدارک انکار ناپذیر"
نوشته آرتم اوهانجانیان ترجمه ا. گرماتیک

سیاستمداران ترکان جوان همچنین خلیل بیگ وزیر اعظم، بارها یادآور می شدند که انور و طلعت نیروی محرکه کشتارها بودند و کلا به دولتهای اروپای مرکزی وابستگی داشتند.

هنگامی که لیسوس در آغاز ۱۹۱۵ در استامبول بود، تا مقامات دولتی ترکیه را متقاعد سازد سیاست خود نسبت به ارمنیان را تعدیل نمایند، انور به او می گوید که «او مسئولیت کلیه وقایعی را بهمهده می گیرد که در داخل کشور روی داده است».

ولفدیربیل تاریخنگار می نویسد: «بدون تردید، محرک اصلی طلعت بود، او والی ها را راهنمایی می کرد، لیکن تصمیم گیری در مورد تبعید توسط کلیه اعضاء کابینه گرفته می شد».

اینکه دستور کشتارهای ارمنیان را دولت صادر کرده است، مدارک زیر نیز اثبات می کنند.

پالاویچینی ۲۴ ژوئن ۱۹۱۵ چنین می نویسد:
«شکی نیست که عملکرد دولت در مورد ارمنیان اشتباه است».

پالاویچینی ۱۳ اوت ۱۹۱۵ می نویسد:
«... من توجه وزیر اعظم را به این موضوع جلب کردم که زمانی فرا می رسد که به هر حال ترکیه بخاطر این سیاست نابودسازی ملتی مفید پاسخگو خواهد بود...».

پالاویچینی ۳ سپتامبر ۱۹۱۵ می نویسد:
«... لیکن اخیرا فرمان وزارت جنگ نیز واصل شد، که بر اساس آن ارمنیان با هر مذهب که باشند باید جابجا شوند تا هیچ کجا تعداد آنها بیش از پنج درصد جمعیت نباشد».

فرماندهی کل ارتش، ارتباطات، استامبول، ۱۲ سپتامبر ۱۹۱۵:
«چنانکه مشخص است، دولت ترکیه تصمیم گرفته است تمام ملت ارمنی را نابود کند».

تراوتمانسدورف، استامبول، ۳۰ سپتامبر ۱۹۱۵:
«همه اخبار حاکی از یک امر هستند که اقدامات اخیر دولت بطور نسبی جان افراد بیشتری را تباه کرده است تا کشتارهای عبدالحمید».

«خود طلعت بیگ با خرسندی نسبی اخیرا به من گفت که به زحمت بتوان در ارزروم یک ارمنی یافت».

فرماندهی کل ارتش، ارتباطات، استامبول، ۸ سپتامبر ۱۹۱۵:
«بله، بنظر می رسد که این قانون (تبعید ارمنیان) بطور کلی بعنوان یک پوشش قانونی برای نابودسازی قانونی ارمنیان وضع شده است».

ناداملنسکی، آدریاناپل، ۲۹ اکتبر ۱۹۱۵:
«مقامات دولتی اعلام می کنند که مسئولیتی در قبال این رویدادها تقبل نمی کنند، زیرا مطابق با فرمانهای دریافتی از استامبول عمل می کنند».

ناداملنسکی، آدریاناپل، ۳ مارس ۱۹۱۶:
«فرمانهایی که در این مورد از استامبول دریافت شده اند، بنظر می رسد که قطعی تر هستند».

پالاویچینی، استامبول، ۱۰ مارس ۱۹۱۶:
«خلیل بیگ مجبور بود به من اقرار کند که روند کارهای دولت اشتباه بوده است».

پالاویچینی، استامبول، ۸ آوریل ۱۹۱۶:
«متأسفانه، مقامات ترکان جوان که تحت لوای این انجمن خود را در عملی ساختن طرح خویش مقتدر احساس می کردند، از اوضاع استفاده کردند تا بر علیه قومینهای غیر ترک دست به شدیدترین اقدامات بزنند. طلعت و انور و طرفداران آنها تنها در شرایط جنگ می توانستند بر علیه ارمنیان اقدام کنند».

پالاویچینی، استامبول، ۲۰ ژانویه ۱۹۱۷:
«اگر دولت در صدد برمی آمد تا باقی مانده این قوم را با یک ضربه ضد ارمنی در ترکیه نابود کند و بدینوسیله مسئله ارمنی را کلا محو نماید، این امر کلا با تمایلات ملت ترک هماهنگی می داشت».

تراوتمانسدورف، استامبول، ۳۰ ژانویه ۱۹۱۷:
«وزیر اعظم به من گفت... که خود معتقد است، ترکیه روزی مجبور خواهد شد تا در مورد سرزنشهای دائمی دشمنان مربوط به عملکرد خود در قبال ارمنیان به همه جهان پاسخگو باشد. او گفت دائما باید تأکید نمود، که علت این اقدامات که ترکیه نه تنها برای انجام آنها حق داشت، بلکه مجبور به انجام آن بود، توطئه هایی بود که از سوی روسها و نیز انگلیسیان و فرانسویان صورت می گرفت لذا تقصیر همه این کارهای انجام شده متوجه آنان است... من سعی نکردم وزیر اعظم را از نحوه تفکرش منصرف کنم، زیرا هر قدر که نظر او درست می بود، نباید انتظار داشت، که ترکیه بتواند با انداختن تقصیر کارها به گردن دیگران خود را از این گناه مبرا سازد. ترکیه همچنین نخواهد توانست این امر را به فراموشی بسپارد که نحوه اعمال اقدامات ضد ارمنی نمونه ای از وحشیگری آسیایی و خشونت غیرقابل وصف بشمار می رود».

پالاویچینی، استامبول، ۲۴ مارس ۱۹۱۷:
«وزیر (جاوید بیگ) هنگام گفتگو با من، کشتار ارمنیان را بزرگترین اشتباه کابینه قبلی قلمداد کرد. او گفت که از نظر سیاسی میل به تعقیب و آزار و نابودسازی همه ملیتها اشتباه بزرگی بود».

حتی جمال پاشا یکی از سیاستمداران مهم ترک و فرمانده ارتش چهارم ترکیه در سوریه، نحوه اجرای تبعید و مهاجرت اجباری را محکوم می کرد.

دوهفته نامه

لوویس

صاحب امتیاز ، مدیر مسئول

و سردبیر

دکتر ادیک باغداساریان

تهران صندوق پستی ۱۱۷-۱۹۱۷۵

تلفن ۶۴۹۵۱۸۰

پست الکترونیکی

louys@dpir.com

تک شماره ۳۰۰ تومان

سال یکم شماره ۲ - ۲۷ فروردین ۱۳۷۹

۱۵ آوریل ۲۰۰۰ میلادی

چاپ فروهر

تهران خیابان میرزا کوچک خان بالاتر از خیابان

جمهوری شماره

۲۴ آوریل

یکی از

سیاه ترین

صفحات تاریخ

بشریت

جامعه ارمنی ایران

- بازیهای بهاره ارمنیان در جلفای اصفهان برگزار شد.
- انجمن مهندسان ارمنی چهاردهمین سال تاسیس خود را جشن گرفت.
- برگزاری جشن وارطان مقدس در مدرسه ایران پیروز.
- سیزدهمین اردوی پیشاهنگی در ورزشگاه رافی تهران.
- برگزاری بازیهای ورزشی در رشته های مختلف میان مدارس ارمنی تهران در طول ایام نوروزی در ورزشگاه آراارات.

ایران

- ایران در طول روزهای نوروزی پذیرای حدود یک و نیم میلیون مسافر و جهانگرد خارجی بود.
- ۱۰۴۶ نفر در طول بهمن ماه در اثر تصادفات رانندگی جان باخته اند.
- بخشی از متروی تهران آغاز به فعالیت نمود.
- یک پزشک ایرانی در کنگره جهانی پزشکی به احراز مقام دوم نائل آمد. (با طرح موضوع بررسی نمک در اصفهان)
- انجمن حمایت از مبتلایان به ایدز در ایران تشکیل خواهد شد.
- بزرگترین طرح آبیاری ایران در یزد به بهره برداری رسید. طول کانال آب به ۳۳۳ کیلومتر میرسد و آب زاینده رود را به شهر یزد میرساند.
- ترور ناموفق سعید حجاریان عضو شورای شهر تهران و صاحب امتیاز روزنامه «صبح امروز».

ارمنستان

- محرک اصلی کشتار ۲۷ اکتبر مجلس ملی ارمنستان به نیروهای خارج از پارلمان مربوط است.
- روبرت کوچاریان رئیس جمهوری ارمنستان، مادر و برادران موشغ موسیسیان متهم شراکت در کشتار ۲۷ اکتبر مجلس ارمنستان را به حضور پذیرفت.
- تیکران ناقدالیان رئیس تلویزیون ملی ارمنستان گرچه اعلام کرده بود هیچکس نمی تواند او را از مقامش عزل کند، خود استعفا کرد.
- ۳٪ از جمعیت ارمنستان را اقلیتهای ملی تشکیل می دهند.

- بخشی از کارخانه بزرگ پتروشیمی نائبریت فعال شد. تولیدات این کارخانه (ماهانه ۸۰۰-۷۰۰ تن) مطابق قرارداد منعقد به روسیه و اوکراین صادر خواهد شد.
- ترور ناموفق آرکادی قو کاسیان رئیس جمهوری قره باغ- تعداد زیادی مظنون دستگیر شده اند.

بین المللی

- انتخاب ولادیمیر پوتین با ۵۳٪ آرا بعنوان رئیس جمهور فدراسیون روسیه.

- سازمان «سیا» حفاظت از جان شوارنادزه رئیس جمهوری گرجستان را بعهده گرفت.
- چین به آمریکا هشدار داد تا در امور داخلی آن کشور دخالت نکند.
- برگزاری کنفرانس نژادکشی ارمنی- دانشگاه کالیفرنیا (لوس آنجلس UCLA) - زمان برگزاری ۸ آوریل ۲۰۰۰
- بمناسبت چهلمین سال پایه گذاری کرسی ارمنی شناسی در دانشگاه UCLA و هشتاد و پنجمین سال نژادکشی ارمنیان در ترکیه کنفرانس یاد شده به همت پرفسور ریچارد هوانیسیان برگزار گردید. موضوعات سخنرانی بقرار زیرند:
- انعکاس نژادکشی ارمنیان از سوی ایالات متحده آمریکا؛ سخنران سیمون پایاسلیان، UCLA
- جریمهای ترکیه در حین جنگ؛ گری باس، دانشگاه پرینستون
- از امپراتوری عثمانی تا جمهوری ترکیه؛ هیلمار کیزر، دانشگاه اروپایی فلورانس
- جامعه ملل و ادعای بازماندگان ارمنی؛ واهرام شماسیان، دانشکده مردنیان، لوس آنجلس
- خاطرات تلخ و شیرین: آخرین نسل ارمنی عثمانی؛ ریچارد هوانیسیان، UCLA
- رافایل لمکین و نژادکشی ارمنی؛ استیون جاکویس، کالج متدیست مارسن تنسی
- نگرشهای نو در پاسخ ادبی به مسئله نژادکشی؛ روبینا پیرومیان، UCLA
- سیاست مادی و نژادکشی ارمنی در سده نو؛ کریستوفر سیمپسون، دانشگاه آمریکایی واشینگتن
- نژادکشی ارمنی و حقوق بین الملل؛ جو وروهون، دانشگاه کاتولیک لون، بلژیک
- نگاه در پیش و پس - درس نژادکشی ارمنی در سده ۲۱؛ جویس آپل، دانشگاه نیویورک
- انکار و سخن آزاد، موضوع نژادکشی ارمنی؛ هنری تریالت، کالج دولتی ورستر
- علاج و سازش؛ اروین استاب، دانشگاه ماساچوست در امهرست
- ملت و حکومت، نقش آنها پس از استقلال؛ رافی هوانیسیان، مرکز ارمنی مطالعات ملی و بین المللی، ایروان

یک خبر ورزشی

- مسابقات بسکتبال چند جانبه میان ایران، ارمنستان و گرجستان برگزار می شود. به نقل از دبیر فدراسیون بسکتبال این مسابقات بصورت رفت و برگشت بین تیمهایی از کشورهای فوق انجام شده مسابقات نهایی در کشور ارمنستان برگزار خواهد شد. طبق تصمیم فدراسیون از ایران تیمهای منتخب امید و آراارات تهران شرکت خواهند داشت.

**معرفی چند کتاب جدید
Նոր գրքեր**

۱- شواهد و مدارک انکارناپذیر
(اسناد اطریشی پیرامون قتل عام ارمنیان در سال ۱۹۱۵)
مؤلف: آرتم اوهانجیان
ترجمه: ادیک

باغداساریان
(گرمایک)
۲۴۳ صفحه
۲۰۰۰ نسخه
چاپ اول
انتشارات نائیری
تهران، ۱۳۷۸
۲۰,۰۰۰ ریال.

2- «Իրանահայ դարավերջի գրողներ»

«Բարունեան»
գրական ֆոնդ
«Ալիք» տպարան
Թեհրան, 1999
178 էջ
զինք
14000 ռիալ:

۳. «باغ سیب، باران و چند داستان دیگر»
ترجمه: احمد نوری زاده
شامل ۱۵ داستان بلند
و پنج داستان کوتاه از
۱۵ نویسنده ارمنی
۳۰۰۰ نسخه
۶۲۰ صفحه
«نشر چشمه»

۴. «تاریخ آتورپاتکان»
مؤلف: پرفسور اقرار علی اف
ترجمه: شادمان یوسف
ویرایش و پیشگفتار:
فریدون جنیدی
۲۴۵ صفحه
۲۰۰۰ نسخه
نشر بلخ
بنیاد نیشابور
تهران، ۱۳۷۸
ریال ۱۲۰۰۰
تلفن ۶۵۲۷۸۴

۵. «فرهنگ واژه های کهن در زبان امروز آذربایجان»
مؤلف: محمدرضا شعار
۲۰۰۰ نسخه
چاپ اول
نشر بلخ
بنیاد نیشابور
تهران، ۱۳۷۸
ریال ۹۰۰۰
تلفن ۶۵۲۷۸۴

برگزاری سومین همایش تاریخ ریاضیات در ایران

م. باقری

پنجم اسفند ماه ۱۳۷۸ «سومین همایش تاریخ ریاضیات در ایران» با شرکت اساتیدی از مراکز مختلف در دانشگاه هرمزگان (بندرعباس) برگزار شد. در این همایش در دو بخش صبح و عصر مقاله های متنوعی ارائه گردید. اهم آنها بقرار زیر می باشد:

۱- دکتر جعفر آقایی چاووشی
مرکز ملی تحقیقات فرانسه
عمر خیام نظریه پرداز معادله های درجه سوم

۲- دکتر تحفا ابراهیم آوا
آکادمی علوم تاجیکستان
زنان منجم ایرانی

۳- دکتر مهندس ادیک باغداساریان
سردبیر «لویس» و «آپاگا»
شبه ای از تاریخ ریاضیات در شمال غرب فلات ایران
در سده های نهم تا هفتم پیش از میلاد بر اساس الواح میخی اورارتو

۴- مهندس محمد باقری
بنیاد دائره المعارف اسلامی (گروه علم)
سرگرمیهای ریاضی در افتتاح المعاملات حاسب طبری

۵- دکتر لقمان بایمت اف
آکادمی علوم تاجیکستان
اسطربلاب ابو محمد خجندی

۶- دکتر محمد فرهاد رحیمی
بخش فیزیک دانشکده علوم دانشگاه فردوسی مشهد
آلات و ابزار علمی- نجومی قدیمی موجود در موزه آستان قدس رضوی

۷- دکتر سعید سید آقا بنی هاشمی
دانشگاه امام حسین
پژوهشکده علوم پایه گروه ریاضی
بررسی کارهای انجام شده توسط اندیشمندان دوره اسلامی بر روی اعداد متحاب

۸- دکتر احمد شرف الدین
گروه ریاضی دانشگاه هرمزگان
ریاضی دلاویز در ادب گهرریز

۹- عبدالعزیز عبدالهی
دانشگاه شیراز بخش ریاضی
عدد پی در بستر تاریخ

۱۰- فرید قاسملو
بنیاد دائره المعارف اسلامی (گروه علم)
نگاهی به مجموعه متوسطات موجود در کتابخانه های

ایران

سردبیر "لویس" هنگام سخنرانی

۱۱- دکتر میرجلال الدین کزازی
دانشگاه علامه طباطبائی
شمار و پندار (هندسه خیال)

۱۲- حمیدرضا گیاهی یزدی
بنیاد دائره المعارف اسلامی (گروه علم تاریخ)
نمودهای محاسباتی و رصدی ضابطه های رؤیت هلال ماه در نجوم دوره اسلامی

۱۳- کاظم مصالحه
دانشگاه شیراز، بخش ریاضی
تاریخچه ای بر حساب دیفرانسیل و انتگرال (Calculus)

۱۴- نگار نادری
بنیاد دائره المعارف اسلامی
منابع مطالعه تاریخ ریاضیات در ایران

۱۵- دکتر نورالله نزاء صادقی
دانشگاه شهید چمران (اهواز)، گروه ریاضی
تاریخ علم جبر

۱۶- دکتر اسدالله نیکنام
دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده علوم ریاضی
سیری در احوال خیام ریاضیدان شاعر

قابل یادآوری است که در «دومین همایش تاریخ ریاضیات در ایران» که بیستم اسفند ماه سال ۱۳۷۷ در دانشگاه هرمزگان تشکیل شده بود مقاله مفصل «ریاضیات در میان ارمینان و آشنایی با آنانیا»

شیراکاتسی ریاضیدان سده ۷ میلادی» توسط آقای ادیک باغداساریان صاحب امتیاز، مدیر مسئول دو هفته نامه «لویس» و فصل نامه «آپاگا» ارائه گردید.

این مقاله در کتاب «مجموعه مقالات دومین همایش تاریخ ریاضی» (انتشارات دانشگاه هرمزگان، ۱۳۷۸) به چاپ رسیده است (صفحه ۳۰-۹).

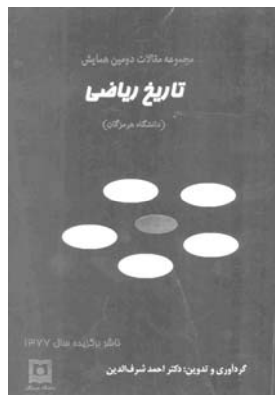
گروه برگزار کننده این همایش ها شامل شخصیتهای زیر است:

رئیس همایش: دکتر جعفر کامبوزیا
(رئیس دانشگاه هرمزگان)

دبیر همایش: دکتر احمد شرف الدین
اعضاء کمیته اجرایی: پیمان رضایی، مهران عوض زاده، دکتر محمدرضا مشایخی، آقای ذاکری، مرتضی منشادی.

اعضاء کمیته علمی: دکتر محمدقاسم وحیدی اصل، مهندس محمد باقری، دکتر بهمن مهری، دکتر جعفر آقایی چاووشی، دکتر احمد شرف الدین، دکتر داریوش شادمان.

مجموعه مقالات دومین همایش تاریخ ریاضی گردآوری و تدوین: دکتر احمد شرف الدین
ناشر: دانشگاه هرمزگان
چاپ اول، زمستان ۱۳۷۸
صفحه ۱۵۴
قیمت: ۶۰۰۰ ریال

کلیه خدمات رنو و پراید
با مدیریت نوریک

:

:

قتل عام ارمنیان بر اساس اسناد محاکمات ترکهای جوان

نوشته آ. پاپازیان

ترجمه کارو سارکسیان

اشاره: در شماره قبل مقدمه کتاب (قتل عام ارمنیان بر اساس اسناد محاکمات ترکهای جوان) به قام پریسمور آودیس پاپازیان به چاپ رسید. اینک خلاصه‌ای از مفاد جلسه اول این محاکمات و ادعای نامنه دادستانی نظامی استانبول منتشر می‌گردد. اصل آن به زبان ترکی استانبولی در ضمیمه روزنامه رسمی (تقریم وقایع) چاپ استانبول، شماره ۳۵۴۰، سال ۱۹۱۹ میلادی منتشر شده است.

دادگاه فوق‌العاده نظامی

تاسیس ۸ مارس سنه ۱۳۳۵ [۱۹۱۹] به حکم علیه حضرت پادشاهی

ضبط صورت محاکمه

رئیس - ژنرال مصطفی ناظم پاشا.

اعضا - ژنرال ذکی پاشا، ژنرال مصطفی پاشا، ژنرال علی ناظم پاشا، سرهنگ رجب

فردی بیک.

دادستان کل - مصطفی ناظم بیک.

محاکمه اول

دوشنبه، ۲۷ نisan، ۱۳۳۵ (۲۷ آوریل ۱۹۱۹)

اسامی متهمان حاضر - سعید حلیم پاشا، خلیل بیک، احمد نسیمی بیک، ابراهیم بیک، کوچک طلمت بیک، رضا بیک، مدحت شکری بیک، ضیا، گوکالپ، کمال بیک، جواد بیک، عاطف بیک.

اسامی متهمان غایب - طلعت افندی، انور افندی، جمال افندی، دکتر ناظم افندی، دکتر بهاء‌الدین شاکر افندی، دکتر رسوخی افندی، عزیز افندی.

رئیس (خطاب به منشی) - آبا از افراد فراری کسی خود را معرفی کرده است یا خیر؟ احکم را بخوانید!

حکم

افراد ذیل که الی‌الحال فراری و از اعضای کمیته مرکزی حزب اتحاد و ترقی و هیات رئیسه شورای دولتی هستند، به جرم دخالت دادن (ملکیت) در جنگ و داشتن رابطه مستقیم با تشکیلات مخصوص و تخلفات دیگر، متهم شناخته می‌شوند. این اشخاص عبارتند از:

طلعت پاشا وزیر اعظم سابق، انور افندی وزیر سابق جنگ و مطرود از ارتش، جمال افندی وزیر سابق بحریه، دکتر ناظم بیک وزیر سابق معارف، دکتر بهاء‌الدین شاکر بیک، دکتر رسوخی بیک و عزیز بیک مدیر سابق کمیته امنیت.

ریاست دادگاه، مطابق ماده ۲۷۱ قانون جزا، برای معرفی آنها مهلتی ده روزه مقرر کرده است. چنانچه در مدت مقرر خود را معرفی نکنند با آنها به عنوان متخلف برخورد خواهد شد و در دادگاه بطور غیابی محاکمه خواهند شد. در صورتیکه آنها در دادگاه حضور نیابند، از کلیه حقوق خود محروم شده اموالشان مصادره خواهد شد و در این رابطه هیچگونه دعوی‌ایی از جانب ایشان مقبول نخواهد گردید. اشخاصی که از محل اختفای متهمان اطلاع دارند باید مراتب را به دادگاه اطلاع دهند و ماموران عدلیه مکلفند نامبردگان را بلافاصله توقیف کنند. حکم توقیف و ضبط اموال اشخاص مذکور توسط دادستانی کل و به استناد ماده ۲۷۲ قانون جزا صادر شده است.

مصطفی نظمی بیک، دادستان کل - تاریخ را ذکر فرمایید.

منشی دادگاه - ۱۴ نisan.

دادستان کل - تا امروز خود را معرفی نکرده‌اند. پس تقاضا دارم آنها را غیاباً محاکمه کنید.

رئیس (خطاب به وکلای مدافع) - حضرات وکلا! قانون در مورد دادگاههای نظامی، و صحیحتر بگویم دادگاههای فوق‌العاده نظامی، حضور وکلای مدافع برای دفاع از متهمان و در صورت لزوم کمک به ایشان را در جریان محاکمه لازم ندانسته است و کلا چنین ضرورتی هم وجود ندارد. اما برای نشان دادن نهایت عدل و انصاف این محاکمات، دادگاه نظامی اجازه داد تا این محاکمات به صورت علنی انجام شود. معهذاً باید به شما خاطر نشان کنم که از این اجازه سوءاستفاده نکنید و تا ختم بازرسی هیچگونه دخالت غیر قانونی انجام ندهید و در سکوت کامل مستمع باشید.

احضاب به منشی دادگاه!

- لطفاً ادعای نامنه را قرائت فرمایید!

(شفیق بیک، منشی دادگاه، ادعای نامنه را قرائت می‌کند).

ادعای نامنه

اوراق بازرسی و دعوی دادستان کل دادگاه نظامی مربوط به بازرسی سعید حلیم پاشا، رئیس کل حزب منحه اتحاد و ترقی، طلعت، جمال، ابراهیم، شکری، خلیل، احمد نسیمی، اعضای هیات رئیسه مجلس، مدحت شکری دبیر کل حزب، و اعضای کمیته مرکزی از جمله

۱- تقریم وقایع، ۲۷ آوریل ۱۹۱۹، شماره ۳۵۴۰. در حاشیه روزنامه آمده است که بازجویی‌ها عیناً به ثبت رسیده و جز مختصری تصحیحات لفظی، هیچ دخل و تصرفی در آن نشده است.

کمال نماینده استامبول، ضیا، گوکالپ، دکتر رسوخی، کوچک طلمت، و همچنین اعضای هسان کیتنه و روسای تشکیلات مخصوص، یعنی دکتر بهاء‌الدین شاکر، دکتر ناظم، رضا بیک و اعضای کیت اجرایی تشکیلات مذکور، یعنی عزیز بیک، مدیر اسبق کیت امنیت، و جواد بیک، فرماندار سابق مرکز، را مورد تدقیق و مطالعه قرار دادیم.

اسناد مذکور نشان می‌دهند که کمیته مرکزی حزب اتحاد و ترقی در عین حال در تشکیلات مخصوص در اختیار داشته است، که یکی مطابق برنامه و نظامنامه داخلی فعالیتی علنی داشته، اما دیگری بر اساس اوامر شفاهی و محرمانه، بطور مستور و مخفی فعالیت کرده است. قرائن و شواهدی که مؤید مسئولیت روسای متنفذ کمیته مذکور می‌باشند، گواه آنند که کمیته و شخصیت حقوقی آن به سلسله کشتار و غارت و سوءاستفاده‌هایی متهم می‌باشند. دلایل و براینکه که در اینجا ارائه شده‌اند، جرائم آنها را کاملاً به ثبوت می‌رسانند.

در خیزبان سال ۱۳۳۵، ژوئن ۱۹۱۴ بلافاصله پس از جلسه مشاوره روسای ذی‌نمود حزب که برخی از آنها امثال انور، جمال، طلعت و غیره از صفوف ارتش مطرود و الی‌الحال فراری می‌باشند و بعد از اعلان شروع جنگ، آنها درصد استفاده از موقعیت حاصل برآمدند تا در حالی که اروپا مشغول جنگ بین‌المللی است با توسل به دهشت و زور اقدام به حل و فصل مسائلی کنند که فقط با اذعان و اقتدار و عدل و داد و حکمت قابل حل می‌باشند. لذا با اعمال سرنوشت‌ساز خویش به تشنج اوضاع و تشدید فلاکت عامه دامن زدند.

آنها عینی‌الظاهر در جهت اعمال ملی مبارزه می‌کردند، اما در واقع به دنبال منافع شخصی خود بودند و با ایجاد مشکلاتی عیدیه در ارتباط با جنگ سعی کردند صدای ملت را خاموش کنند. آنها برای تحقق مقاصد ننگین خود، بالاخره ملکیت را به جنگ بین‌المللی سوق دادند و در ضمن عملیات نظامی و برای اجرای نقشه محرمانه خود کیت‌های مخفی را فعال کردند. آنها مجرمان را از زندانها ترخیص و تشکیلات مخصوص را که اوامر و تعلیمات محرمانه خود را از استامبول و کیت‌های مرکب از عزیز بیک مدیر سابق کمیته امنیت، عاطف و دکتر ناظم اعضای کمیته مرکزی حزب دریافت می‌کرد تاسیس نمودند. تصمیمات کمیته توسط ستاد جنگ یا جواد بیک، فرماندار استامبول، تایید و اجرا می‌شد.

برای عمل تشکیلات مخصوص و کلا مراکز فعالیت آنها مسالغ گزافی ارسال می‌گشت. دکتر بهاء‌الدین شاکر کلید رمز و چند دستگاه اتوموبیل و مبالغ هنگفتی پول و تجهیزات تخریبی در اختیار روسای تشکیلات مخصوص قرار داده بود. او برنامه‌های حزب اتحاد و ترقی را بطور مخفیانه و بدین نحو به مورد اجرا می‌گذاشت.

عدوی از ابادی این تشکیلات که به مناطق مختلف اعزام می‌شدند با اشاره روسای خویش و نمایندگان کیت‌های منطقه‌ای حزب اتحاد و ترقی و مقامات دولتی، با تظاهر به انجام وظایف حزبی، بدون هیچ‌گونه تبعیض ملی و مذهبی اقدام به کشتار و شکنجه عامه مردم و چپاول و سوزاندن اموال آنها می‌نمودند. گرچه نوک پیکان این اعمال هولناک در اصل متوجه ارمنه بود، اما بسیاری از سایر اقوام اسپرآتوری و تعداد کثیری از ترکها نیز متحمل ضرر و زیان گشتند.

جرائمی که در اثنای کوچ اجباری ارمنه در ادوار و مکانهای مختلف واقع شدند و مخصوص نتایج حاصله از تحقیقاتی که مطابق قانون در مورد یکایک جرائم انجام گرفت، همگی مؤید آنند که این جرائم نه تنها جنسی مفرد و محلی نداشته‌اند، بلکه مطابق نقشه قبلی واقع شده‌اند و با فرامین شفاهی و اوامر مخفی (مرکز مخصوص) که مرکب از افراد سابق‌الذکر و به مثابه قوه ای واحد انجام یافته است. این مسائل، موضوع اصلی تحقیقات حاضر را تشکیل می‌دهند.

از بررسی مدارک کتبی، اسناد و شهادت موثق چنین برمی‌آید که تشکیلات مخصوص که توسط روسای حزب اتحاد و ترقی و به منظور شرکت در عملیات نظامی تشکیل شده بود، ماهیتی کاملاً مخفی داشته است و همانطور که ادله جرم به وضوح نشان می‌دهند هدف اصلی آن اشتغال به اعمال جنایتکارانه بوده است. این شبکه مخفی توسط اعضای کمیته مرکزی، یعنی دکتر ناظم، بهاء‌الدین شاکر، عاطف، رضا، عزیز بیک مدیر سابق کمیته امنیت، اداره می‌شد. از میان اینها بهاء‌الدین شاکر بیک در شهر ارضروم مستقر گشته بود و قوای ولایت شرفی را فرماندهی می‌نمود، عزیز، عاطف و ناظم در استامبول فعالیت داشتند و اقدامات آنها به تایید جواد بیک فرماندار مرکز می‌رسید و به اجرا گذاشته می‌شد (۱۰۰).

نوشته شماره ۵۹ که با امضای خلیل، ناظم، عاطف و عزیز، و خطاب به مدحت شکری بیک است نشان می‌دهد که خلیل پاشا، عموی انور پاشای فراری، در عین حال که فرماندار استامبول بوده در تشکیلات مخصوص نیز عضویت داشته و تشکیل مذکور در ارتباطی درونی با حزب اتحاد و ترقی بوده است. این مهم از تلگراف شماره ۶۷ که خلیل بیک برای شهردار ازبیت

مخایره کرده است نیز به ثبوت می‌رسد. در این تلگراف از تخلیه زندان‌ها و انتصاب یک رئیس و سایر برنام‌ها سخن رفته است (پرونده شماره ۱۰ سند شماره ۴).

مکتوب شماره ۶۸ مورخ ۱۶ تشرین ثانی ۱۳۲۰ (۱۶ نوامبر ۱۹۱۴) که توسط خلیل بیک به شورای عالی جنگ فرستاده شده، حاکی از آن است که آلات و مواد تخریبی برای تشکیلات مخصوص ارسال شده است. در اوراق مربوط به این تشکیلات، اسناد مشابه دیگری نیز یافت می‌شود.

از تحقیقات انجام شده معلوم گشت که بسیاری از اسناد تشکیلات مخصوص و کمیته مرکزی حزب، منهدم شده است. مدارک موجود نشان می‌دهند که لواسر و گزارشات مهمی که برای عزیز بیک، مدیر اسبق کمیته امنیت، و توسط وزارت داخله پیش از عزل طلعت بیک ارسال گشته‌اند، عودت داده نشده‌اند. (رجوع شود به پرونده شماره ۲۱). همچنین ثابت شد که کمیته مرکزی حزب حتی قبل از اعلان جنگ قصد و آرزوی ورود به جنگ را داشته است. این مهم بصورت غیر قابل انکاری از نوشته‌ای که به امضای مدحت شکرری بیک، دبیر کل حزب، به تاریخ ۱۷ آگوست ۱۳۲۰ (۱۹۱۴) رسیده و به واسطه استاندار ارضروم به بهاء‌الدین شاکر بیک تسلیم شده است به ثبوت می‌رسد.

فجایع و کشتارهای دیاربرگ نیز به تشویق طلعت بیک فراری اعمال شده است. در تلگراف رمزی ارسالی از طرف علی سعاد، فرماندار درالزور، به طلعت بیک موید آن است که از وجوب اعدام استاندار و کسیر مدروح به اتفاق ملازمش سخن رفته است. در جواب این تلگراف که رمز گشایی شده است جمله (محموظ بماند) ذکر شده است. ۱ پرونده شماره ۸، سند شماره ۱۱.

احسان بیک، رئیس دفتر مخصوص وزارت داخله، تصدیق نموده است که وقتی وی پخشدار کیلیس بود، عبدالله نوری بیک که برای مأموریتی از استامبول به حلب آمده بود به او گفته بود: ((هدف اصلی تبعید، نابودی ارامنه است)) و اضافه کرده بود خرد شخصاً در این مورد با طلعت بیک تماس گرفته و از آنها مستقیماً دستور کشتارها را دریافت نموده است و اطاعت سبی داشته او را اتمام کند که صلاح مملکت در آن است. (اوراق تحقیقی، صفحه ۱۱۵).

مفید بیک فرماندار بالو در تاریخ ۱۱ سپتامبر ۱۳۲۱ (۱۹۱۵) طی تلگرافی رمزی به وزیر داخله گزارش داده است که دکتر مدحت بیک، دبیر مسئول حزب در بروسه، در زمانی که دبیر مسئول بالو بود در تلگرافی ارسالی از چانکری به شهرستان بالو، متذکر گشته است که تعداد ارامنه تبعید شده از استان آنقره بالغ بر ۶۱۰۰۰ نفر می‌باشد و این تبعید اجباری قبل از هر چیز به منظور تثبیت نفوس ترکهای منطقه صورت گرفته است و سعادت آتی بالو را تضمین خواهد کرد. (پرونده شماره ۸، سند شماره ۲). این سند اثبات آن است که تبعید ارامنه، نه به منظور تدابیر نظامی و نه تدابیر انضباطی، بلکه به میل و ابتکار کمیته انجام گرفته است و این چیزی است که مرجع الهام مدحت بیک گشته است.

این شخص که مدت کوتاهی در چانکری اقامت داشته است نمی‌توانست از دروازه هیچ تصویری از ساکنین استان آنقره داشته باشد. او از ساکنین استان خود نیز تصویری غلط داشت. چانکری جزو نطفه‌موم است و مسلمانان آنجا از وقایع مناطق اطراف به ندرت یاد می‌کنند. حتی روزی جمعی از مشایخ و ریش‌سفیدان به اتفاق مفتی محل به رشید پاشا استاندار آنجا مراجع کرده و گفتند: ((ارامنه و اولاد آنها را مثل زبان بسته‌های مذبح‌خوار از ولایات همجوار به کوهستانها می‌رانند و در آنجا نابود می‌کنند. ما نمی‌خواهیم در ولایت ما از این اتفاقات بیافتد. ما از غضب الله می‌ترسیم. مملکت با حکمت اداره می‌شود نه با ظلم. ما تقاضا داریم که ولایت ما مصون از این کشتارها باشد)). این جمع با چشمانی گریان از پیش شهردار رفته و قول گرفتند که استان‌شان مصون از این نوع اعمال باشد. (این موضوعات در صفحه ۱۵ بخش دوم شهادت اوراق بازپرسی ثبت شده است).

تلگراف رمزی تحسین بیک، استاندار ارضروم، به تاریخ ۱۵ ترموز ۱۳۲۱ (۱۵ جولای ۱۹۱۵) که در آن در مورد تعدیات و تجاوزات تشکیلات مخصوص و ژاندارهای همدست آنها نسبت به ارامنه توضیح داده شده است در اینجا می‌آوریم. (اسروانی به نام فاتح چهار دختر آقای آریابیان را متصاحب شده و سروان کامل افندی مبلغ ۱۸۶۳ لیره و ۳۵ محموله اشیا و مقدار مشابهی جواهرات را غصب نموده است. تصاحب پول و تجاوز به زنان اعمالی خجالت‌آور و خلاف مردانگی هستند. لازم است به این وحشی‌گری‌ها و بالخاصه اقدامات اشراری که تحت نام تشکیلات مخصوص در هر طرف ویلان هستند خاتمه داد. استاندار معصومه العزیز گزارش می‌دهد که همه راه‌ها پوشیده از اجساد زنان و کودکانی است که فرصت دفن نداشته‌اند. بهتر خواهد بود که ما مردانگی گذشته خود را حفظ کنیم)). (پرونده شماره ۸، سند شماره ۴). این تلگراف که برای طلعت بیک فراری مخایره شده است و در بایگانی شعبه شماره ۵ مجلس نمایندگان نگاهداری می‌شود، موید اهداف مخفیانه‌ای است که در تلگراف علی سعاد بیک فرماندار درالزور ذکر شده است.

در اینجا مندرجات تلگرافی رمزی با امضای بهاء‌الدین شاکر بیک، رئیس تشکیلات مخصوص ارضروم، که خطاب به ثابت بیک استاندار معصومه العزیز و ناظم بیک است می‌آوریم. نسخه فترت‌گراف آن در پرونده شماره ۹ قرار دارد.

(برادر! مشخصاً اطلاع دهید آیا ارامنه‌ای را که می‌فرستید پاکسازی می‌کنید یا خیر؟ آیا اشخاص خطرناکی که تبعیدشان را اعلام کرده بودید، می‌کشید یا می‌فرستید؟)

این سند حاکی از آن است که مسئول ناظم بیک که الیوم‌الحال فراری است و آن موقع مفتش حزب اتحاد و ترقی شعبه معصومه العزیز بود، در ارتباطی مخفی با تشکیلات مخصوص بوده و در کشتار ارامنه مشارکت داشته است.

تلگراف مورخه ۱۶ کانون الاول ۱۳۲۰ (۱۶ دسامبر ۱۹۱۴) که از طرف مدحت شکرری بیک به دکتر ناظم، مأمور تشکیلات مخصوص حواله شده است دارای چنین مندرجاتی است: (اینچنین دسته ۵۵ نفره را تحت فرمان طرفان آنا با قایق مرتوری اعزام کنید). این تلگراف و تلگراف دیگری با امضای رشید بیک، دبیر مسئول سامسون، که برای کمیته مرکزی حزب اتحاد و ترقی حواله شده است مبین آنست که تشکیلات مخصوص با کمیته حزب ارتباط و

مناسبت داشته است و شعبات حزب از قدیم لابام در مناطق مختلف به تعلیم دسته‌های اشرار مشغول بوده‌اند.

از مندرجات مکتوباتی که با امضای موسی، مفتش حزب اتحاد و ترقی شعبه بلکاسیر در تاریخ ۲۰ تشرین ثانی ۱۳۲۰ (۲۰ نوامبر ۱۹۱۴) برای مدحت شکرری بیک و دکتر ناظم ارسال شده است عیان می‌گردد که کمیته مرکزی حزب در امر تعلیم دسته‌های اشرار با وزارت داخله همکاری داشته است.

نامه مورخ ۱۹ کانون الاول ۱۳۲۰ (۱۹ دسامبر ۱۹۱۴) که از طرف نماینده حزب در بروسه به کمیته مرکزی ارسال شده است، تایید این نکته است که مجرمان و سارقین آزاد شده از زندان می‌بایست جلب تشکیلات مخصوص شوند. گرچه در مراحل اولیه سعی شد تا عوام الناس را اقناع کنند که این دسته‌ها به منظور شرکت در عملیات نظامی است، اما دلایل و براهین و اسناد حاکی از آنست که تشکیلات دسته‌های اشرار با هدف قتل و افشای ارامنه‌ای است که به قهر تبعید شده‌اند.

کاملاً محرز گشته است که این کشتارها به امر مستقیم و قوف کامل طلعت، انور و جمال صورت گرفته است. (پرونده شماره ۱۱). در تلگراف رمزی مورخه ترموز ۱۳۲۱ (۱۹۱۵) که طلعت بیک خطاب به استانداران و فرمانداران دیاربرگ، معصومه العزیز، اورف و درالزور ارسال کرده است در مورد دفن اموات سرراهها، سوزاندن اموال متروکه و کلا ممانعت از ریختن اجساد به درها، نه‌رها، و دریاچه‌ها اومری صادر شده است.

از تلگرافی دیگر که جمال بیک، فرمانده قشون چهارم به تاریخ ۱ ترموز ۱۳۲۱ (۱۱ جولای ۱۹۱۵) به استاندار دیاربرگ ارسال نموده است چنین برمی‌آید که اجساد که در مناطق جنوبی رود فرات بر سطح آب دیده می‌شوند، محتمل است متعلق به ارامنه‌ای باشد که در جریان عسبان کشته شده‌اند. لذا خواسته شده است نسبت به جمع‌آوری و دفن آنها در محلات خود اقدام کنند. (پرونده ۱۱، سند شماره ۲)

در تلگرافی که در جواب جمال بیک و به تاریخ ۲ ترموز ۱۳۲۱ (۲ جولای ۱۹۱۵) و با ذکر (خصوصی) مخایره شده است آمده است: ((قرات مناسبتی با استان ما ندارد، محتمل است که این اجساد از نواحی ارضروم و معصومه العزیز آمده باشند. در اینجا جنازه شورشیان به غارهای عمیق مناطق متروکه انداخته یا سوزانده می‌شوند، دفن آنها منتفی است)).

علی سعاد بیک، فرماندار اسبق درالزور، در مورد عاقبت ارامنه‌ای که به ولایت مذکور رانده می‌شدند، گفته است که آگاه بیک، سامور تلگراف خانه حلب و خبرنگار سابق جرییده (تصویر افکار)، در مصاحبه‌ای با صالح ذکی بیک، فرماندار درالزور، از او چنین سؤال نموده است: ((می‌گویند که شما ده هزار ارمنی کشته‌اید، آیا صحت دارد؟)). ذکی بیک در جواب آن با افتخار گفته است: ((من غیرت دارم، ده هزار که چیزی نیست، اضافه کن)). (رجوع شود به پرونده شماره ۶ و ۱۴، سند شماره ۴. همچنین پرونده ۱۱، سند ۱۱).

در قسمت اول تلگراف رمزی استاندار معصومه العزیز به فرماندار طلبه گزارش می‌شود که اجساد بسیاری در جاده‌ها افتاده است که ممکن است عواقب خطرناکی داشته باشد، لذا توصیه می‌شود به وزارت داخله تذکر داده شود تا مأمورانی را که ملتفت این موضوع نیستند مجازات کنند. همچنین متذکر شده است تعداد کافی ژاندارم در اختیار بعضی از روسای ذی‌نفوذ قرار گیرد تا کلیه اجساد داخل این محدوده دفن شوند. در تلگراف رمزی دیگری که به تاریخ ۱۵ سپتامبر ۱۳۲۱ (۱۹۱۵) توسط رشید به وزارت داخله ارسال شده است آمده است که نفوس ارامنه رانده شده دیاربرگ بالغ بر یکصد و بیست هزار نفر است که حاکی از درجه شمول و اهمیت این عملیات می‌باشد. (پرونده ۱۲، سند ۱۱).

در تلگرافی به امضای محمود کامل، فرمانده قشون سوم، آمده است که چنانچه هر مسلمانی اقدام به طرفداری از ارامنه کند، در خانه خود اعدام و خانمش طعمه حریق خواهد شد. اگر او مأمور دولت باشد از کار طرد و محاکمه می‌شود. اما اگر نظامی باشد مجرم شناخته شده تحویل دادگاه نظامی می‌گردد. (پرونده ۱۲، سند ۱۱). این سختگیری‌ها بیانگر آنست که چرا اهالی مسلمان و مقامات دین پایه محلی در منع این وحشی‌گری‌ها ناتوان ماندند.

سیاه سوار قایق کرده سپس به قعر دریا فرستاده‌اند (پرونده ۱۱۵). حتی زمانی که او این فجایع را به طلعت بیک گزارش داده است، وی اطاعت را در جهت امنع جمال عزیمی، استاندار اطرابوزان، هیچ اقدامی نکرده است. این موضوع بیش از پیش اسباب تایید و تثبیت جرایم طلعت بیک می‌گردد.

تلگراف رمزی منیر بیک استاندار ارضروم به تاریخ ۱۴ کانون الاول ۱۳۲۱ (۱۴ دسامبر ۱۹۱۵) (پرونده ۱۶) موید آنست که علی‌رغم زحمات و مجاهدات تحسین بیک، استاندار اسبق، جماعت ارامنه‌ای که از ارضروم و از مسیر کتفی فرستاده شده بودند، توسط ایادی و اشرار بهاء‌الدین شاکر بیک، عضو کمیته مرکزی، قتل و غارت شده‌اند.

در بیانات کتبی جمال اسف بیک (پرونده شماره ۱۸) نحوه کشتار آوارگان توسط کردهای شریر دسته علو تشریح شده است. این اشرار توسط جمال اوغوز بیک، دبیر مسئول سابق چانکر و تاجر فعلی، تشکیل شده بودند. این موضوع نیز دال بر همکاری کمیته مرکزی با نمایندگان محلی است.

در بیانات مفصل سرگرد خلیل رجا بیک که با ذکر و قید اسامی مشخص و بر اساس شواهد موقن تنظیم شده است اطلاعات مهمی وجود دارد. (رجوع شود به پرونده شماره ۲ صفحه ۱۱). در این گزارش آمده است که کمیته مرکزی حزب در اشنای تبعید اجباری آنقره، شخصی بنام طالب را نزد رئیس انجمن محلی حزب اتحاد و ترقی فرستاده و دستور داده است که کارکنان ارمنی اداره صحه ارتش را از کار برکنار کند...)

۱- جریده‌ای که از سال ۱۸۶۱ در استامبول منتشر می‌شد.

شاهد حاکی از آنند که رشید پاشا استاندار قسطنطنیه تلگرافی رمزی از بهاءالدین شاکر بیک دریافت نموده که در آن به لزوم تبعید ارامنه اشاره شده است. (پرونده شماره ۲، صفحه ۱۱۲). اما حسن نفی اندی دبیر مسئول قسطنطنیه هر چند وزارت اداخله را به موقع از تبعید و کشتار و سایر وحشیگریها مطلع ساخته، اما مجاهدت او بی‌ثمر مانده است. در یکی از جلسات حزب اتحاد و ترقی، رئیس جلسه طی عریضه‌ای که به طلعت بیک ارائه نموده به تشریع شقاوتها و کشتارهای ارامنه پرداخته و تقاضای محاکمه بعضی از دبیران مسئول محلی، از جمله دکتر رشید، جمال عزمی، ثابت، معمر، عاطف و ابراهیم بیک، مدیر کل زندانها را نموده است. اما طلعت بیک عریضه را به گوشه‌ای پرتاب کرده و گفته است که آنرا محفوظ دارند!...

در شهادت وهیب پاشا ارجوع شود به پرونده ۷، صفحه ۱۲ آمده است که قتل و اصحاء ارامنه و یغنا و غصب اموالشان بر اساس مصوبات کمیته مرکزی حزب اتحاد و ترقی واقع گشته است. به منظور تحقق این کشتارها و تجاوزات، بهاءالدین شاکر بیک در منطقه تحت اختیار قشون سوم قاتلانی تدارک دیده و خود شخصاً استخدام و اداره آنها را به عهده گرفته است. حتی روسای حکومت نیز در انقیاد اوامر و اشارات بهاءالدین شاکر بیک بوده‌اند. او همچنین عامل جمیع تعدیات و فتنه و فسادهایی است که از طرف قشون سوم اعمال گشته است. بعضی از افرادی که او جمع کرده بود از مجرمان محکوم به مرگ و بعضی دیگر از زاندارم‌های خون‌آشام بودند. اظهارات کتبی موجود، حجت و دلیلی است بر اتهاماتی که متوجه کمیته مرکزی حزب اتحاد و ترقی و اعضای مجلس عمومی می‌باشند.

در صفحه ششم اوراق بازپرسی ذکر شده است که سلیمان نظیف بیک در انتصابی سفر از بغداد به نواحی دیاربکر از شدت بوی تعفن اجساد، بینی‌اش را بسته است. وقتی جمال پاشا از طلعت بیک در مورد طرد جلال بیک، استاندار اسبق قونیه از حلب سؤال کرده است، طلعت در جواب گفته است که نقطه نظراتش در مورد مسئله ارمنی با نقطه نظرات حکومت مرکزی توافق دارد و انتصاب علی رضا اندی، ماموری که از طرف دکتر ناظم فرستاده شده بود، بعد از بررسی عمیق در کمیته مرکزی تصویب شده است.

بعد از توضیحی که در باب نحوه طرد (جلال بیک) داده شد، (اجمال پاشا) در استامبول راجع به خطرناک بودن این موضوع به طلعت و ناظم هشدار داد، اما آنها در جواب گفتند که این امری است ضروری و مفید. حتی دکتر ناظم اظهار نمود که این اقدامات در نهایت به حل مسئله شرق خواهد انجامید.

خبری اندی در شهادت خود متذکر گشت که او سعی و مجاهدت بسیار کرده است تا مانع آن اقدامات شود، اما آنها به خاطر مخالفت وی با تبعید و کشتار، او را از مقام خود برکنار کردند. (اوراق بازپرسی صفحه ۱۱۷). از اظهارات حمید بیک، رئیس سابق هیات تفتیشیه سیاسی، نیز فاش می‌گردد که مظهر بیک، استاندار سابق آنقره از مقام خود برکنار شده است، و استاندار دیاربکر نیز دو ملازم خود را به جهت مخالفت آنها با تبعید ارامنه و آزار و اعدام اعراب به قتل رسانده است.

صفحات ۲۴ و ۲۸ و ۲۲ اوراق تحقیقی، حاری اظهارات لطفی بیک، مدیر کل عایدات وزارت مالیه، در ارتباط با عملکرد نایل بیک، مسئول حزبی طرابوزان و نجایی که در طرابوزان واقع گشت و عاملان آن نجایی می‌باشد.

در تلگراف رمزی بهاءالدین شاکر بیک که از ارضوم به فرماندار انطالی مخابره شده است آمده است: «در مناطق ارضوم، وان، بیتلیس، دیاربکر، سیواس و طرابوزان یک ارمنی هم باقی نمانده است، همه به نواحی مرسل و درالروز رانده شده‌اند، اما شما در انطالی چه می‌کنید؟»

صورت سمیع بیک فرماندار سابق انطالی در گزارش کتبی خویش (اوراق تحقیقی، صفحه ۱۵۴) توضیح می‌دهد که سواد این تلگراف را برای طلعت بیک فرستاده اما هیچ جوابی از او دریافت نکرده است. اطلاعاتی که رادی بیک در مورد نجاتی بیک، عامل تبعید آنقره و دبیر مسئول آنجا داده است، دلایل و قرائنی کافی برای اثبات این مدعا هستند.

بهاءالدین شاکر بیک از طریق طلعت بیک، وزیر داخله، تلگرافی رمزی به کمیته مرکزی فرستاده است و در ظاهر این تلگراف که در یکی از پورشهای اسناد تشکیلات مخصوص کشف و تحت شماره ۹۹ رمزگشایی شده است به عنوان جواب چنین آمده است: «چون در آنجا دیگر کاری ندارید، برای حصول وظیفهای مهتم فوراً از آردوین به طرابوزان حرکت کنید. یعقوب جمیل بیک اوامر و توضیحات لازم را از اینجا برای شما خواهد آورد».

این تلگراف ارتباط و مناسبات درونی آنها را کاملاً توضیح می‌دهد.

وزیران متهم در حین بازپرسی چنین استدلال کردند که رسیدگی به پرونده آنها بر حسب منصبی که دارند نه بر عهده دادگاه نظامی، بلکه به عهده دادگاهی عالی است که بر اساس قانون اساسی تشکیل می‌شود. لازم به توضیح نیست که ماده ۹۲ مورد استناد آنها، در مورد «جرایم وزیران یا اعضای هیات وکلا» می‌باشد و مربوط به جرائم سیاسی است. اما به استناد ماده ۳۲ قانون اساسی در صورتی که وزیران مرتکب جرائمی عادی شوند و یا در آن مشارکت نمایند از کلیه امتیازات قانونی خود محروم خواهند شد. رسیدگی به این قبیل جرائم در صلاحیت محاکم عادی است. در مناطقی که حالت فوق‌العاده اعلام شده باشد به جای قوانین و دادگاههای مدنی، دادگاههای نظامی صلاحیت لازم را خواهند داشت.

اثبات موارد مربوط به کشتار و غصبها در صلاحیت دادگاههای نظامی است و بر حسب مندرجات ادعای، هیچ قید و شرطی نسبت به موضوع مقام واقع نخواهد شد.

بدین ترتیب مسئله صلاحیت دادگاه که توسط وکلای مدافع متهمان عنوان گشت منتفی است. بر اساس دلایل و براهین کافی، دکتر بهاءالدین شاکر، دکتر ناظم، عاطف بیک، رضا بیک، جواد بیک، عزیز بیک، و انور پاشا، جمال پاشا و طلعت پاشا به عنوان مجرمان اصلی و بر اساس بند اول ماده ۴۵ و ماده ۱۷۱ قانون جزا گناهکار شناخته می‌شوند. سعید حلیم پاشا، مدحت شکر، دکتر رسوخ، کوچک طلعت، ضیاوگزالپ، کمال، احمد نسیمی، شکر، ابراهیم و خلیل به چند جرائم انجام شده شرکت مستقیم داشته‌اند، اما با وقوف کامل همکاری نموده و بطور غیر مستقیم در جرائم سابق‌الذکر مشارکت داشته‌اند و بر اساس ماده ۱ قانون مذکور محاکمه می‌گردند. پرونده بازپرسی متهمان به دادگاه نظامی پادشاهی استامبول و اوراق تحقیقی آنها به دادستانی همان دیوان توابع و ارسال می‌گردد.

رتیس- این اشخاص که اعضای حزب اتحاد و ترقی می‌باشند، مطابق مصوبات مجمع عمومی و کمیته مرکزی به راه خطا رفتند و بالخصوص با استفاده از بحران ناشی از جنگ بین الملل و با توسل به زور انسان در اجرای سریع مقاصد افراطی خویش و مسائل به ظاهر ناخوشایند نمودند. هیچ انسان عاقلی نمی‌توانست موافق اعمال آنان باشد. آنها با تظاهر به مدافع از منافع ملی و تسامت ارضی ملکت دست به اعمالی زدند که موجب بروز مشکلات عدیده در عرصه سیاسی و اقتصادی شد. آنها از حالت فوق‌العاده‌ای که در کلیه مناطق و در رابطه با بسیج عمومی اعلام شده بود فایده جستند و به اعمال فشارهای روحی و شقاوت پرداختند و اداره امور ملکت را با مشکلات عدیده‌ای مواجه ساختند. هیچ اثری از آزادی بیان ساقی نماند. نظماتی که عامه دیدند حد و اندازه نداشت. کل مدارک و اسنادی که توسط دسته‌های اشرا و قاتلی که خود تشکل داده بودند به اجرا در آوردند. اعمال بی‌رحمانه آنها نه تنها ارضایی با قوانین و نظامنامه عثمانی ندارد، با مذهب ما نیز منافی است. بالطبع، بی‌رحمی‌ها و وحشیگری‌های آنها تفر شدید در جماعت ایجاد نمود. شا به عنوان عامل اصلی این جرائم نقش نمایی ایفا کرده‌اید و به همین جهت متهم می‌باشید. التفات فرمایید که این اتهامات توسط دادستان آشکار خواهد شد و به ثبوت خواهد رسید. (خطاب به دادستان) فرمایید!

مصطفی نظمی بیک، دادستان - مواد قانونی مربوط به اتهامات متهمان حاضر و غایب دادگاه در ادعای تشریح شده‌اند. کل مدارک و اسنادی که در ارتباط با این اتهامات می‌باشد به ترتیب اسامی در پورشها مرتب شده است. به عقیده بنده برای اجتناب از اتلاف وقت، تدقیق یکایک آنها و تعریق محاکمه به وقت دیگر ضرورتی ندارد و در بازپرسی‌های انجام شده، حقیقت کاملاً آشکار شده است. میل دارم چند کلمه‌ای نیز اضافه کنم. (۱۰۰۰) حایاتی واقع گشته‌اند که هیچ وجه اشتراکی با قوانین عثمانی و وجدان فرد عثمانی ندارند و از آنها بسیار بعیداند و از نظر سلطان و خلیفه اعظم غیر قابل قبول می‌باشند. قوانین عثمانی که امروز من بین آن هستم، هیچگاه قادر به تحمل و عفو این اعمال نمی‌باشند. مجرمانی که در قلمروی عثمانی بی‌کیفر ماندند بر اساس مواد مربوطه قانون عثمانی به مجازات خواهند رسید. باید تقاض خون مردم بی‌گناهی که قربانی شده‌اند گرفته شود و اقوام عدالت جوی عثمانی سرانجام به آن خواهند رسید. در حقیقت، مالک واقع در قلمروی عثمانی تشنه حق و عدالت هستند. این مالک در طی قرون و در اثر تضعیف تدریجی سنتهای اسلامی، نتوانستند انظور که باید از اصول شرع بهره‌مند گردند. با الهام از برقراری حق و عدالت بود که مسلمانان، مسیحیان و کلیه اقوام (امپراتوری) با تمام وجود به حمایت از مشروطیت برخاستند. گرچه کلیه متفکران و مردمان مطلع مجاهدت نمودند تا نظام مشروطیت را مجدداً تثبیت کنند، اما درینا که به جای مدافعه از عدالت و حق، پدیده‌های موهن زایدالوصف و بی‌حد و حصری در ملکت بروز نمودند و همین موجب تفرق اقوام عثمانی از یکدیگر شد. بسیاری از وطن‌پرستان مایوس گشتند. کشتارها، تخریبها، وحشیگری‌ها و سواستفاده‌هایی که حسب الامر حزب اتحاد و ترقی و پس از اعلام مشروطیت واقع شدند، عواقب وخیمی برای ملت در برداشتند. خونریزی و کشتارهایی که در انتهای جنگ بین الملل روی دادند، همچنان فاجعه بزرگی برای حکومت عثمانی بود. (۱۰۰۰) مجرم به مجازات خواهد رسید و خون مردم بی‌گناهی که به سبب این جنگ ماجراجویانه ریخته شده است، در این دیوان عالی اعاده خواهد شد. اصلاح‌نظر محمدخان، خلیفه جمیع مسلمانان و پادشاه عثمانی، تصمیم قاطع دارند که عدالت اسلامی را برقرار نمایند. دولت فعلی نیز همین هدف را تعقیب می‌کند. خلاصه اینکه اقوام عثمانی نسبت به رای عادلانه پادشاه خود و عملکرد عدل این دیوان عالی اعتماد مفرط دارند. ما معتقدیم که این هیات قضایی همه توان خود را به کار می‌بندد و تنها بر وجدان و عدالت متکی خواهد بود. بالطبع نمی‌توان با ملاحظاتی انتقام‌جویانه سیاسی، این دادگاه عدل را تحت فشار قرار داد و یا تابع قید و شرط نمود. هیچ حکومت یا ملت متدنی‌الی الحال از حکومت و دادگاه عثمانی نخواسته و نمی‌تواند بخواهد که مجرمی را از کیفر خلاص کند. از ما می‌خواهند که بنام دفاع از حقوق انسانی، عدالت را اجرا کنیم. حتی خلیفهای بزرگ نیز در مقابل عدالت اسلامی سر فرود آورده‌اند. وزیران و روسا نیز باید در مقابل دادگاه و قضات عثمانی چنین کنند.

این اشخاص نظر به جرائمی که در ادعای آنها آمده است و خود عامل اصلی آن بوده‌اند، متهم شناخته می‌شوند: دکتر بهاءالدین شاکر، ناظم، عاطف، رضا، جواد، عزیز، انور، جمال و طلعت. اشخاص ذیل نیز به جرم مشارکت غیرمستقیم در این جرائم متهم می‌باشند: مدحت شکر، دکتر رسوخ، کوچک طلعت، ضیاوگزالپ، کمال بیک، سعید حلیم پاشا، احمد نسیمی، شکر، ابراهیم و خلیل. تقاضای محاکمه آنها بر اساس قوانین عدل عثمانی را دارم...

رتیس- ما حکم خود را بعد از بررسی‌های لازم اعلام خواهیم کرد.

تقریب وقایع، ۲۷ نisan ۱۳۳۵ شماره ۳۵۴ (علاوه)

* - جلال بیک با تبعید ارامنه قونیه مخالف بوده است.

* - جمیل بیک در آن زمان درجه سرکردی داشت و از فرماندهان تشکیلات مخصوصه بود.

* - منظور ارتباط میان کمیته مرکزی حزب اتحاد و ترقی و تشکیلات مخصوصه است.

* - مفاد کامل این مواد قانون در صورت احکام مندرج می‌باشد.

* - سلطان محمد وحیدالدین ششم (۱۹۲۲-۱۹۱۸).

دیدار با ناشر ترک
عایشه نورزاراکولو

منبع: NOUVELLES D' arménie
fevrier 1999
ترجمه دیانا میناسیان

«برای من نبرد یک نوع زندگی کردن است»

با وجود اعمال تهدید، بمب گذاری و زندانی شدن هرگز تسلیم نشده است. نه تعقیب مردمی، نه احکام رهبران ترک نتوانسته اند مانع عزم او شوند. به دلیل علاقه مفروطی که بخاطر دفاع از حقیقت تاریخی نژادکشی ارمنیان و حقوق ملت کرد داشت حاضر به بخطر انداختن زندگی خویش شد. مجله اخبار ارمنستان: چه عاملی شما را برای جنگیدن جهت تحقق حقیقت نژادکشی ارمنیان برانگیخته است؟

عایشه نورزاراکولو: از زمانی که حزب «اتحاد و ترقی» یک کودتا برای بدست گرفتن قدرت انجام داد دوران وحشتناکی برای ترکیه آغاز شد. این دوران با قتل و غارت و نژادکشی شروع شد، سپس نظام برتری بنام جمهوری برقرار شد، چنان جمهوری که هفتاد و پنجمین سالگرد بنیانگذاری آنرا جشن گرفته اند ولی در حقیقت ادامه رژیم برقرار شده توسط «اتحاد و ترقی» می باشد چون از همان روشهای انهدام و نژادکشی الهام گرفته است. برای مقابله با این بی عدالتی که توسط چنین رژیم برتری انجام گرفته باید به رویدادهای ۱۹۱۵ بازگشت و گر نه درک موقعیت کنونی امکان پذیر نیست. فاجعه سال ۱۹۱۵ فقط یک واقعه در تاریخ ارمنستان نیست بلکه تاریخ مهمی برای درک انکار وجود ملتی است که در این منطقه جغرافیایی زندگی می کرده است. ما باید ترمیم و مرمت روحی و مادی را از آن زمان شروع کنیم زیرا این یک وظیفه برای تمام ملت‌های کره زمین میباشد.

اخبار ارمنستان: انگیزه شما برای دفاع از حقوق ملتی که شما جزو آن نیستید و نیز بخطر انداختن زندگی خود، چیست؟

عایشه نورزاراکولو: من شرم دارم که شریک جنایات انجام شده در قبال این ملت باشم و همچنین نمی خواهم سکوت کنم چون این سکوت نوعی شریک جرم بودن بشمار می رود، در ضمن همسایه هایم سرکیس و گریگور را خیلی دوست دارم، در حقیقت من برای حقوق انسان و دیدگاه خود نسبت به دنیا مبارزه میکنم. این طرز تفکر در واقع مطلع

کردن جهانیان از حقیقت نژادکشی ارمنیان را بر من واجب می سازد. بعلاوه همانطور که استاد بزرگ و اهاگن دادریان می گوید تنها طریقه اجتناب از نژادکشیهای جدید این است که گذشته را جبران کنیم. اگر اعمال سال ۱۹۱۵ مجازات می شد، امروز با کردها با این وحشیگری برخورد نمی شد و واقعه

قربانی شدن کلیمیان انجام نمی گرفت.

اخبار ارمنستان: آیا هنوز هم شما را تهدید میکنند؟

عایشه نورزاراکولو: تلفنهای افراد ناشناس، فحاشی و تهدید به بمب گذاری ادامه دارد.

اخبار ارمنستان: چه عاملی میتواند باعث عقب نشینی شما شود؟

عایشه نورزاراکولو: برای من نبرد یک نوع زندگی کردن است، ما شاگردان دکتر اسماعیل بشیکچی، جامعه شناسی که بخاطر دفاع حق کردها بیست سال به زندان افتاد، هستیم. ممکن است ما هم بخاطر دفاع از عقاید خود پشت میله های زندان بیفتیم. ما باید بهای دفاع از عقاید خود را بپردازیم. این یک وظیفه نسبت به بشریت است.

اخبار ارمنستان: آیا در ترکیه اشخاصی وجود دارند که از این مبارزه شما حمایت کنند؟

عایشه نورزاراکولو: همانطور که اطلاع دارید قضیه نژادکشی ارمنیان یکی از بزرگترین تابوهای (سنتهای مقدس ممنوع) ترکیه است. قبل از اینکه «تابوی ارمنی» اثر ایو ترنون (نام ترکی این اثر: ارمنیان، داستان یک نژادکشی) را ترجمه کنیم، هیچ کتابی، هیچ مقاله ای بجز نسخه رسمی وجود نداشت. در حالیکه ما این کتاب را درست در زمان شروع انهدام کردها شروع کردیم چون میدانستیم ممکن است به یک نژادکشی جدید منتهی گردد. این اثر

بمنزله یک زمین لرزه بود. بعدها کتاب پرفسور واهانگن دادریان را که یک مطالعه در نژادکشی از نظر ملی و بین المللی می باشد و راه را برای تحولاتی می گشاید چاپ کردیم. در اینجا سؤالاتی برای خیلی از اشخاص در مورد تاریخ خودشان بوجود آمد. قضیه ارمنیان برای کسانی که از حقوق بشریت دفاع می کردند جزو اخبار روز شد. در اتحادیه حقوق بشر ما کمیسیونهایی برای حقوق اقلیتها و بر ضد نژادپرستی تشکیل دادیم. گروههای سوسیالیست که نگران این موضوع نبودند یا بدون اینکه متوجه شوند نسخه رسمی را در نظر می گرفتند بتدریج این موضوع را وارد اندیشه های خود نمودند. برای اولین بار و بدون هیچ رابطه ای با دولت ما جلسات اطلاعاتی برای اعتراض بر علیه نژادکشی برقرار کردیم، جوامع کرد نیز بموازات نگرانی خود را از این قضیه ابراز کردند و بنام ملت خود تقاضای بخشایش کردند.

اخبار ارمنستان: بنظر شما چه چیزی میتواند موضع گیری دولت ترک را نسبت به نژادکشی ارمنیان تغییر دهد؟

عایشه نورزاراکولو: لازم است که برتری ایدئولوژی «اتحاد و ترقی» تغییر کند. این گونه افکار برتر که ارثیه این حزب می باشد باید کنار گذاشته شود.

اخبار ارمنستان: انتشارات آینده تان چگونه هستند؟

عایشه نورزاراکولو: مختلف و متنوع. ما مایل هستیم که تمام آثار پرفسور واهانگن دادریان را چاپ کنیم و هم اکنون کلیه مقاله های او را جمع آوری می کنیم. یک سری ترجمه نیز پیش بینی می کنیم: «دولت جنایتکار» اثر ایو ترنون، «خاطرات ۱۹۱۵»، شهادت یک

فراری از نژادکشی (خانم کاپتانیان) جمع آوری شده توسط خانم پهلوانیان، «شهادتها» از آرمن و گنر که تقریباً به اتمام رسیده است. رمان قشنگ نویسنده آلمانی ادگار هیل سان رات، «داستان آخرین تفکر» در حال انتشار یافتن به زبان ترکی است. امین اردم در حال اتمام پاکنویسی «قصه های ارمنی» می باشد. ما همچنین سفارش ترجمه یک کتاب از هلن پیرالیان را داده ایم و بالاخره در حال حاضر مشغول کار کردن روی کتاب مشهور «بین خرابه ها» از زابل یسایان می باشیم که موضوع آن در مورد قتل عامهای آدانا میباشد. البته پروژه های دیگری نیز در نظر داریم. ما مایل هستیم که به ماورای سال ۱۹۱۵ برویم و ارثیه فرهنگی مشترکمان را بشناسیم.

«تنها راه اجتناب از نژادکشی های جدید جبران گذشته است».

مقاومت ایالت ویرجینیا در مقابل فشار ترکیه؛ و تصویب قطعنامه نژادکشی ارمنیان

منبع: اینترنت

ترجمه: سورن خجومیان
وژیک کاراپتیان

بنا به گزارش کمیته ملی ارمنیان ایالت ویرجینیا ANC-VA، مجمع عمومی ایالت ویرجینیا در آخرین روزهای نشست حقوقی سال ۲۰۰۰ خود قطعنامه ای را تصویب نمود که بر حسب آن ۲۴ آوریل به عنوان «روز یادبود نژادکشی ارمنیه در ویرجینیا» اعلام شد و تلاشهایی را که به منظور انکار این جنایت علیه بشریت صورت گرفته است را محکوم نمود، تصمیم مجمع عمومی مبنی بر تصویب نهایی قطعنامه شماره HJ 298 تلاشهای دولت ترکیه و متحدان آن در صنایع تولید سیگار و صنایع دفاع را که با صرف بودجه فراوان و کوششهای هماهنگ امیدوار بودند که از گرامیداشت نژادکشی ارمنیه جلوگیری کنند با شکست مواجه ساخت.

ANC-VA در ارائه قطعنامه HJ 298 به منظور آماده شدن برای هشتم و پنجمین سالگرد یادبود نژادکشی ارمنیه در ویرجینیا با نمایندگان ایالت مزبور اریک کنتور، جی کنزن و جانی جواند همکاری تنگاتنگ داشته است. قطعنامه بدرستی تلاش دولت ترکیه به منظور از بین بردن ارمنیه را «نژادکشی» نامیده است و کوششهایی که اخیراً در جهت انحراف و انکار حقایق تاریخ مربوط به نژادکشی مزبور را افشا می نماید.

یکی از نمایندگان به نام کنتور اظهار داشت: فجایع مربوط به نژادکشی ارمنیه یقیناً نه تنها برای ارمنیه بلکه برای همه جهانیان یک واقعه تلخ تاریخی است. ما امیدواریم با تصویب این قطعنامه فجایع نژادکشی را به تمامی مردم ویرجینیا و بخصوص به کودکانمان نشان دهیم. امیدوارم که ما از اشتباهات گذشته پند بگیریم و علیه هر گونه تکرار کشتار برنامه ریزی شده انسانها در هر نقطه از جهان هوشیار و گوش بزنگ باشیم. ریچارد سزلا، وارن بری و نیک ریاس نقش بسیار اساسی در تصویب این قطعنامه علی رغم وجود برخی موانع در مجلس سنا ایفا کردند.

لوسی کشیشیان سخنگوی ANC-VA اظهار داشت: ما از مجمع عمومی به خاطر اینکه در مقابل دخالت خارجی مقاومت کرد و قطعنامه را تصویب نمود سیاستزاری و قدردانی می کنیم، این قطعنامه ادای احترامی است نسبت به قربانیان نژادکشی ارمنیه و بازماندگان آنها که بسیاری از آنان در کشورهای مشترک المنافع برای خود و نسلهای بعدی شان محلی امن پیدا کردند، با تصویب این قطعنامه مجمع عمومی به آن دسته از فرمانداران و مأموران ایالتی که در طول ۲۵ سال اخیر نژادکشی ارمنیه را گرمی داشته اند و مکرراً از اهالی ویرجینیا درخواست نموده اند که علیه هر گونه بی تفاوتی نسبت به این جنایت مبارزه کنند خواهد پیوست.

پس از تصویب قطعنامه HJ 298 در مجمع نمایندگان ویرجینیا در تاریخ دهم فوریه دولت ترکیه با توسل به زدوبند سیاسی سعی نمود که از تصویب آن در مجلس سنا ویرجینیا جلوگیری نماید. در نتیجه کمیته مقررات مجلس سنا دو جلسه دادرسی علنی بی سابقه در رابطه با این موضوع و با حضور گسترده اقشار مختلف مردم برگزار نمود. هیئت تحقیق تحت فشار شدید ترکیه در روز ۶ مارس یک متن ناقص از قطعنامه را تهیه نمود که در آن کلمه «نژادکشی» حذف شده بود. یک گروه کوچک از نمایندگان به رهبری امیلی کوریک حتی با این متن ناقص نیز مخالفت نمود و خواهان رد هرگونه قطعنامه در رابطه با مسئله ای که وی آن را اتهامات واهی علیه ترکیه می نامید شد. ولی اکثریت نمایندگان مجلس سنا به رهبری سزلا، بری و ریاس متن تغییر یافته قطعنامه را که مورد تصویب کمیته مقررات قرار گرفته بود نپذیرفت و در پایان متن قوی تر مجمع نمایندگان را که دربرگیرنده متن اصلی بود تصویب نمود.

در طول هفته هایی که قطعنامه مورد بررسی قرار می گرفت دولت ترکیه با استفاده از تیم قوی اعمال نفوذ خود سعی کرد کوششهای ایالت ویرجینیا را در رابطه با گرامیداشت ساکت نماید. این مبارزه پیچیده شامل فشار مستقیم سفارت ترکیه در واشنگتن دی.سی.، تعداد زیادی پست الکترونیکی ارسال به سناتورها از جانب افرادی در ترکیه، فشار شدید صنایع تولید سیگار و صنایع دفاع و سخنگویان مزبور از برخی گروههای ترکیه بود. در رابطه با آخرین مورد یکی از سخنگویان یک وکیل بدنام بود که قبلاً نیز به عنوان یکی از طرفداران

دیکتاتوری سواد شهرت یافته بود، و همچنین یک ارمنی به نام ادوارد تاشچی که مدیر روابط عمومی فدراسیون سازمان ترکیه در آمریکا (FTAA) بود نژادکشی ارمنیه را افسانه خواند.

دانیل سلیگسن در هفتم مارس در ژورنال فیرفاکس مورد زیر را گزارش داد: «سناتور بری اظهار داشته است که تعدادی از سناتورها تحت فشار سفارت ترکیه در واشنگتن قرار گرفتند تا یک قطعنامه شدیدالحن را به تصویب نرسانند. دولت ترکیه تهدید کرده است که در صورت تصویب قطعنامه مزبور سیگارهایی را که تنباکوی آن از ویرجینیا تهیه می شود تحریم خواهد کرد. یکی از این سیگارها که در سطح جهان مشهور است سیگار مارلبرو می باشد. فیلیپ موریس تولید کننده سیگارهای مارلبرو در ریچموند است، این کارخانه یکی از بزرگترین کارخانه های جهان است. بعلاوه تیم زدوبند سیاسی ترکیه نیز که اخیراً با صرف مبلغ ۱٫۸ میلیون دلار استخدام شده بود و متشکل از اعضای سابق کنگره به نامهای باب لیونگستون، گرال سولومون و استفان سولارز شدیداً علیه این اقدام فعالیت می نمود و حتی یک نماینده جهت ارائه مدارک علیه این قطعنامه اعزام شد.

ارمنیان و یونانیان ویرجینیایی که از اقدامات شدید دولت ترکیه به منظور تحریف تاریخ به خشم آمده بودند در سراسر این ایالت متحد شدند تا اطلاعاتی در رابطه با نژادکشی و نقش گرامیداشت در جلوگیری از فجایع در آینده را در اختیار قانونگذاران قرار دهند. در ضمن محققین نژادکشی شامل پرفسور هربرت هاریش از دانشگاه کامن ولت ویرجینیا و دکتر راجر اسمیت از کالج ویلیام و مری در خلال دادرسی برای شهادت در جایگاه شهود کمیته مقررات مجلس سنا قرار گرفتند. تلاشهای ANC-VA مورد حمایت سازمانهای زیر قرار گرفت: مایک اریکلیتین و مراد مرادیان از انستیتو ملی ارمنیه ANI؛ انستیتو زوریان؛ کمیته روز شهادت ارمنیه ویرجینیا؛ مجمع آمریکایی هلینک؛ استیو کالوس، رئیس بخش ریچموند سازمان هلینک آمریکا؛ شورای کلیساهای ویرجینیا و مرکز ایمان بین المللی ویرجینیا برای خط مشی عمومی.

نسخه هایی از این قطعنامه در اختیار فرماندار جیمز گلیمور و هیئت کنگره ویرجینیا و ANC-VA قرار می گیرد.
متن قطعنامه نژادکشی ارمنیه به شرح زیر است:

قطعنامه شماره ۲۹۸

تصویب شده مجمع عمومی ویرجینیا در تاریخ ۹ مارس ۲۰۰۰
روز ۲۴ آوریل ۲۰۰۰ به نام روز یادبود نژادکشی ارمنیه در سالهای ۱۹۲۳-۱۹۱۵
در ویرجینیا نامگذاری می شود.
-نظر به اینکه، یک و نیم میلیون مرد، زن و کودک ارمنی در سالهای ۱۹۲۳-۱۹۱۵ قربانی نژادکشی بی رحمانه امپراتوری عثمانی ترکیه شده است
-و نظر به اینکه، نژادکشی ارمنیه و قتل عام ارمنیان به عنوان کوششی جهت حذف تمامی اثرات یک تمدن بالنده و اصیل باسابقه بیش از ۳۰۰۰ سال شناخته شده است

-و نظر به اینکه، تا به امروز، رویزبونیستها هنوز بطور غیرقابل توجه اینگونه حوادث فجیع و وحشتناک را انکار می کنند
-و نظر به اینکه، ترکیه امروز کماکان حقایق نژادکشی را انکار و تحریف می کند و عاملان این جنایت علیه بشریت را به عنوان قهرمانان ملی می ستاید
-و نظر به اینکه، آدلف هیتلر قبل از اجرای قتل عام یهودیان توسط سوزاندن آنها به منظور تشویق پیروان خود سؤال کرده است: چه کسی ارمنیه را به خاطر می آورد؟
-و نظر به اینکه، با یادآوری همیشگی و محکوم کردن علنی فجایعی که علیه ارمنیه صورت گرفته ویرجینیاییها شدیداً نسبت به نیاز مبرم به هوشیاری دائمی جهت جلوگیری از فجایع آینده حساس هستند
-و نظر به اینکه، به رسمیت شناختن هشتم و پنجمین سالگرد این نژادکشی برای تضمین جلوگیری از نژادکشی در آینده از طریق مطلع ساختن افراد از فجایع گذشته حیاتی می باشد
-و نظر به اینکه، ارمنستان اکنون یک جمهوری مستقل و آزاد و پس از حدود ۷۰ سال سلطه شوروی به دموکراسی دست یافته است
و نظر به اینکه، ارمنیان آمریکایی که در ویرجینیا زندگی می کنند با تلاش مؤثر خود در تجارت، کشاورزی، دانشگاهها، دولت و امور هنری به آمریکا خدمت نموده اند

مجمع نمایندگان و مجلس سنا متفقاً تصویب می نماید که: مجمع عمومی روز ۲۴ آوریل ۲۰۰۰ را به عنوان روز یادبود نژادکشی ارمنیه سالهای ۱۹۲۳-۱۹۱۵ نامگذاری شود. منشی مجمع نمایندگان رونوشتی از این قطعنامه را به فرماندار ویرجینیا، کنگره نمایندگان ویرجینیا و کمیته ملی ارمنیه ویرجینیا برای توزیع مناسب ارسال نماید. ■

گقام ساریان

تامار پانوسیان

گقام باغدا ساریان متخصص به ساریان شاعر و مترجم ارمنی ۲۵ دسامبر ۱۹۰۲ در تبریز تولد یافت. در ۱۹۲۲ به ارمنستان مهاجرت کرد. آثارش در بیش از ۴۰ کتاب منتشر شده است. وی در ۱۴ نوامبر ۱۹۷۶ در ایروان بدرود حیات گفت.

در این شماره دو شعر از این شاعر نامدار به خوانندگان گرامی پیشکش می شود.

سوی کشتگاه

ترجمه: شادروان دکتر هراند قوکاسیان

کرانه دریای متلاطم «سیاه» کف می کرد
«استانبول» در باغهای پر بار خود

از حس افتاده بود

و بر فراز خوبناک مناره ها

انوار بی رنگ اشعه واپسین غروب

به خاموشی می گرائید

غروبی عظیم بر دریا سایه افکند

و آخرین چهره خورشید، در آنجا خاموش شد

با سکوتی هولناک، همچون جلجتا

ناوی اسرارآمیز بر کرانه دریا ایستاده بود

ناوی همچون مزاری ملال آگین

و انبوهی از ارامنه، در کناره دریا فرامیرفتند

مشایعین، اندوهناک بر پشته های خاک

تا آخرین وداع را به تماشا بایستند

آنها در آنجا بودند ...

در آن کشتی اهریمنی

تمامی استادان غنایی

اختران درخشان اندیشه های ارمنی خاموش میشدند

در آن لحظه وحشتبار، ناتوان در برابر ظلمت

آنان را به کشتگاه دور می بردند

آنان چهره هایی رنگ باخته داشتند

دویست تن

و آدمکشان عثمانی، با چهره هایی حیوانی

با کاردهایی آویخته به سرها

آنجا بودند آنها... «واروژان»، اندیشناک

«سیامانتو»، با نگاهی به فضا دوخته

و چه کسی می دانست آیا، آیا

به چه چیز می اندیشد

«کومیتاس» در روحش ترانه های بیشماری

نگاهداشته ...

و آیا چه کسی می دانست، دیدگانش به آنها دوخته

و چه آرزوهایی ژرف، خاموش بودند، در نهاد او

که آنان اینچنین روح او را از اندوه سرشار می

ساختند

همچون زمزمه های پگاه دریا...
شاید او کرانه های میهنی را می دید

دشت های زمردین گسترده در دامن «آراگاتس»
شاید می بنداشت که در کناره «سوان» بود
شاید این اشک او بود، که در حلق وی فرو می رفت
برای ملت سربازنده و بی یاور خویش
و دریا بود که در روح آرام او توفانی می شد

شاید... و ناگهان کشتی تبهکار سوت کشید
و بی پژواک و بی بازگشتی، در دوردستها
ناپدید شد

دویست چهره، با دنیایی اندوه

بر قلب بدرقه گران ساحلی می نگریستند

آنها را به کشتگاه دور می بردند

و آسمان می نگریست، و غروب خاموش بود

و دریا در هیجان فراوان، همچون قلبی

و سرکوبان، بر کرانه هایش، همچون رعشه مرگ

آنها را به کشتگاه دور می بردند

«واروژان» خاموش، و «سیامانتو» اندیشناک

نگاهش به آسمان بیکران دوخته

و «کومیتاس» ایستاده همچون ستون محراب

با چهره ای که در غروب آبی مسخ می شد

با توفانهای سرد دریا، ریش مواجش

و لبان سردش، هنوز ترانه سرمی دادند

سرود هیجان انگیز عشای ربانی ارامنه را،

-«خداوندا رحم کن!»-

او می خواند... بدین امید

که نغمه التماس آمیزش، تنها تسلی او باد

او می خواند... و امواج سرود او در فضا

با زمزمه های خروشان دریا آمیخته می شدند

او می خواند... و از دل بدرقه گران ساحلی

ناله های دعاآمیز برمی خاست

کشتی به حرکت درآمد، به آرامی از کرانه جدا شد

راه تاریک ناپیدای دوردستها را در پیش گرفت

و هنوز استغاثه آمیز، در فضا انتشار می یافت

نغمه هیجان انگیز عشای ربانی ارامنه:

-«خداوندا رحم کن!»-

کشتی همچون مزاری ملال آگین به حرکت درآمد

و بدرقه گران ساحلی، در دل از دردی عمیق، نالیدند

بواپسین نگاه مبهوت وداع

مشایعات همچنان بر تپه اندوه

و دور شدن و ناپدید شدن در مه دریا

و به ظلمت درآمیختن دعای امید:

-«خداوندا رحم کن!»-

باد آخرین امواج صدا را می آورد

همچون قطره های جهنده سرد دریا

اما در آسمان هلال ماه از زیر ابر

ناگهان با جشی، شادان و متصاحب

به بیرون نگریست

چونان در زیر نگاه امپراتور و بلهلم

رقاصه زیبای فروخته شده ای خندان

با ردیف دندانهایش ...

پرستوها

ترجمه: شادروان آلک خاچاطوریان

پرستوها

نغمه پرداز و پرگشاده گذشتند

نمی دانم

این پیام آوران شاد

درودم را بمادرم میرسانند؟

آیا دیدند؟

مادرم را

که تنها و اندوهگین

شامگاه چشم براه

در آستان خانه نشسته است

پرستوها!

نغمه پرداز از فراز سرم پرگشودند

نجوا کنان سرودند

دیدیم

مادرت را دیدیم

با ریزه ای نان به پیشوازان آمده بود

مادرت زمزمه میکرد

ناز بالتان،

آفتاب را زیر پایش بریزید

و بسلام او را بنوازید

پرستوها!

این پیام آوران شاد

سلامم گفتند

و به دشتهای دور پرگشودند

آیا این سپیدسینه ها

لرزش لطیف تارهای قلبم را

هرگز شناختند؟

پیشکش به گرامی مادران پهنه گیتی

مادر

اثر هوانس شیراز

ترجمه آلک خاچاطوریان

مادر!

با سپیدی هر تار مویت

قلبم می گرید

اگر جنگ فرزندی از تو بکام نکشیده

غم از دست شدگان بر سرت برف نشاند

از گردون تمنائی نخواهم داشت

اگر برف تازه ای بر گیسوان سپیدت نشانند

